

רמי סערי: "קרה שחלמתי חלומות שבשוליהם כתוביות"

רמי סערי, צילם: מיכאליס מוכתרים

ראיינה: דפנה שחורי

"הגוף גם מילון וגם מלון
הגוף גם וילון וגם חלון
הוא פולט וקולט את שפת האדם
בשן בלשון בבשר ובדם"
רמי סערי

וצרות עין הן לא פעם המשוב שיצירה חריגה וחדשנית נתקלת בו, על רקע של בינוניות וקטנוניות. משמח, אם כן, לראות ולחוות שגם לעמל ולהתמסרות יש תהודה ושכר.

מהו זיכרון הילדות הראשון החזק שלך? אין לי זיכרון ילדות אחד ויחיד, אלא פסיפס של זיכרונות. אפילו ביחס לאותם זיכרונות אינני בטוח לגמרי אילו מביניהם מקוריים, ואילו מושתתים על תצלומים שראיתי רק שנים רבות אחרי שצולמו. מכל מקום, נחקקו בי מראות ממקומות רבים בבואנוס איירס, שם ביליתי חלק ניכר מילדותי המוקדמת. כמו כן טבוע בי היטב זיכרון אותו גן ילדים בפתח תקווה, שבו נעקרה ממני הלשון הספרדית, ואילו העברית זכתה במעמד הבכורה בין שתי שפות-האם שהיו לי עד אז.

היכן נמצא ביתך בימים אלה? האמת היא שאין לי בית קבוע בשום מקום. משום כך אני מתגורר בדירות שכורות במקומות שונים, ולפעמים בתדרי אכסניות ובבתי חברים.

האם אתה חש לעתים כי ביתך הוא קודם

המצדדים במסעות למחוזות רחוקים. סערי, מחמת עיסוקו, חוצה יבשות, נודד בין ארצות, נודד בין שפות ותרבויות ומתוודך ביניהן, כשעובדה זו דווקא תורמת רבות להעשרת מפעלו התרבותי ולהעשרת מדפי הספרייה העברית שלנו: באתנחתאות בין מסע למסע, המסמנות מעגלים של נדודים ושיבה, מביא עמו רמי סערי מנחות ספרותיות מרתקות.

רמי, בעיני רבים אתה נתפס ודאי כ'תופעה' שמביאה עמה ניחוחות זרים. אתה חי ויוצר במקומות אחרים, דובר אינספור שפות, מתרגם משפות שונות ורחוקות, ובימים אלה ממש גם הוענק לך פרס טשרניחובסקי מטעם עיריית תל אביב על הישגך הרבים. איך התחושה?

אני ער לעובדה שבחיי ובעשייתי יש משהו אשר חורג במידת-מה מן הרגיל והמקובל בקרב רוב מיודעי ומכרי, אבל כיוון שעיסוקי הנם פועל יוצא של הווייתי, אינני רואה בהם ובעצמי שום תופעה יוצאת דופן. פרס טשרניחובסקי הנו אות להכרה בחשיבות יצירתי, ובתור טפיחה על השכם הוא שימח אותי מאוד, בין השאר כיוון שצרות אופקים

מזלנו שיש לנו את רמי סערי אשר בזכותו אנו מתוודעים ליצירות שנכתבו בשפות זרות ורחוקות. סערי, חתן פרס ראש הממשלה בשנים 1996 ו-2003, תרגם לעברית ספרים רבים מאלבנית, אסטונית, יוונית, ספרדית, פורטוגלית ופינית. בזכות רוחב ידיעותיו, אנינותו וסקרנותו, רבים מאיתנו רואים בסערי כממשיך דרכו של המסאי והמתרגם הדגול יורם ברונוסקי ז"ל. בימים אלה ממש הוענק לו פרס טשרניחובסקי עבור תרגומו המופתי לספר **פלטרו ואני** ועל הישגים נוספים.

פרננדו פסואה בספרו **ספר האי נחת** (יצירת הפרוזה המרכזית שלו) אומר כי "רק חולשתו הקיצונית של הדמיון מצדיקה את הצורך לשנות מקום כדי להרגיש", ובהמשך הוא שואל: "לשם מה לנסוע? במדריד, בברלין, בפרס, בסין, בשני הקטבים, היכן אמצא אם לא בתוך עצמי, ובסוג ובמין של תחושות? החיים הם מה שאנו עושים מהם. המסעות שייכים לנוסעים. מה שאנו רואים אינו מה שאנו רואים, אלא מה שאנו."

אך אם נשאל את סערי לשם מה לנסוע, יהיו לו, בניגוד לפסואה (אשר כמעט ולא יצא את עירו ליסבון) נימוקים רבים

מכרעת.

אתה נוסע ושוהה במקומות רבים בעולם כתייר וכתייר לשוני. באיזה אופן זה משפיע על חיךך?

רמי סערי

פורטוגלית

את כל הפל שהעלינו מן הים
מאות שנים בשתי ימים חשופות -
את זפת ורוחות, אצות, צדפות
וריק מלח של גברים לא-רחוצים,
כפות רגלים, בתי-שחי וערלה,
דגים טריים על דוכנים גדולים בשוק,
את יין טוב אשר מסמיק בתוך בקבוק,
ירק כמו שדוניתה, כמו מחצית דגלך.
את ההמון, אותם גברים לא-רחוצים
מול פני נשים יפות
המסתירות את פניהם הבית,
את שיר העלמים הנחוצים - קולפי השעם,
מקיצי שמנם מות. את - את שמנג
שתייתי בלי רגיה, ובלי רגיה
את עלמיה, יינותיה,
את לילותיה היפים ואת שמשות יומה,
את ספרותה ואת חגה ואת תייה.
את מה שבי ירק-אדם כמו תפוח.
את הרוחות והפוצים, את שיר הרוח.
את ורע חם
אשר נתו עלי גל-גל עד קצה האור,
עד לשונה של פורטוגל.

אינני רואה בעצמי תייר פחות או יותר מכל אדם אחר. למיטב הבנתי כל בני האדם אינם אלא תיירים בעולם הזה, אבל כיוון שאינני מרותק לפי שעה למקום אחד ויחיד, ייתכן שמי שמסתכל על חיי מבחוץ, רואה בהם את הווייתי ואת קיומי בהקבלה מלאה לאורח חיי של מי שהגו תייר דרך קבע. החיים במקומות רבים, בשפות השונות אלה מאלה ועם אנשים בני תרבויות ותפיסות עולם שונות משפיעים, כמובן, על חיי, ומשום כך גם על כתיבתי. אינני כבול מבחינה תמטית וגם לא בהכרח לענייני מקום וזמן. יחד עם זאת, אין לי אלא

נלאה, ובשנים האחרונות עיקר ענייני הלשוני הוא בשימור השפות שלמדתי כבר, פחות מכך בלמידת לשונות חדשות. יחד עם זאת נהיר לי, שהתודעות לשפה חדשה היא לעולם גם התודעות לאנשים נוספים, הכרות עם דרך חשיבה אחרת, מקור לגירויים ופתיח לשינוי בחיים העכשוויים או ליצירת חיים חדשים.

המשוררת הפולנייה אוה ליפסקה כינתה באחד משיריה את המתרגמים "כירורגים של השפה". מה דעתך על דימוי חריף זה? הדימוי מעניין, אבל נדמה לי שהוא חלקי. המנתח פותח, בודק, מבצע את שעליו לבצע ואחר כך תופר וסוגר, אך כל אותה שעה הוא עושה את מעשיו בגוף אחד ויחיד. לעומת זאת על המתרגם נגזר לחולל בגמישות ובלי הרף על הגבול בין שתי הלשונות ולהעביר את הכתוב ממחוז אחד בעל כללים משלו אל ארץ אחרת עם חוקים משלה.

האם עובדת היותך דובר שפות כה רבות מעשירה את כתיבתך שלך? שפת הכתיבה שלי היא עברית, וכיוון שכל שפה ושפה שמורה אצלי במקומה וכבודה שמור עמה, אינני מנסה לתמרן בין הלשונות כאשר מעייני מופנים ליצירה; אבל מטבע הדברים החציצה היא חלקית, ואיני מתעלם מן העושר שיש בעצם ידיעתן של לשונות רבות. יחד עם זאת, ברור שיש אנשים רבים אשר יודעים לשונות רבות יותר ממני ואשר אינם עוסקים כלל וכלל בכתיבה. אני מאמין שהמיומנויות הלשוניות ועושר עולמו של הכותב קשורים אלה באלה קשר הדוק, אולם מקורותיהם שונים, והשלכותיהם על תהליך היצירה שונות בכל מקרה ומקרה.

האם אתה חולם בשפה נוספת מלבד בעברית?

לפעמים, אבל לא דרך קבע. עיסוק ממושך בשפה אחת ויחידה לאורך זמן עשוי בהחלט לגרום לכך, וקרה לי גם שחלמתי חלומות ששפות אחדות נשתרבו לתוכם וחלומות שבשוליהם היו כתוביות.

האם אתה חושב באופן ספונטני בשפה/ות נוספות מלבד בעברית?

שפות שאני מיטיב לדבר בהן הן גם שפות שאני חושב בהן. עצם החשיבה תלויה בהקשר הנתון: על מי אני חושב, האם במצב הנתון יש קשר מילולי עם הזולת או לא, ולאיהו תחום פעילות החשיבה קשורה. באופן גורף תשובתי על השאלה חיובית, אבל בחינה מדוקדקת של העניין תורה כי לרוב יש להקשר משמעות

כל גופך הפיזי?

אני חש כי ביתי הוא קודם כל לב האנשים האוהבים אותי כאשר לאהבתם יש הדהוד בלבי.

והיכן נמצא הבית הרגשי שלך?

במקום שביתי הפיזי נמצא וגם במקומות שהייתי בהם ושהטביעו את חותמם על המשך חיי.

המילה ארץ, האם היא מתקשרת אצלך למילה בית?

איני יודע אם את מתכוונת לארץ מסוימת. מובן שכל בית נמצא בארץ כלשהי, אבל לרוע המזל לא כל ארץ יכולה לשמש בית, בוודאי ובוודאי לא לכל אדם.

האם אתה סבור כי חשוב שאדם כותב, סופר או משורר, יתגורר בארץ הולדתו? וכן, האם לדעתך מגורים בארץ זרה לאורך זמן עלולים לרופף את הקשר עם השפה ובכך לפגום בתהליך היצירה?

אשר לשאלתך הראשונה, נראה לי חשוב שגם אנשים כותבים וגם אנשים שאינם כותבים יזכו בחופש מלא לגור בארץ שטוב להם לחיות בה. איני מאמין שאפשר לקבוע מסמרות בעניין זה, ועוד פחות מכך נראה לי נבון להחיל אותו חוק עצמו על כל בני האדם. אשר לשאלה השנייה, תשובתי היא שלילית באופן חד-משמעי. אם אדם עסוק ביצירה, והכתיבה היא הדבר המעסיק אותו במשך רוב הזמן, הרי קשריו עם הלשון מתבצעים בתוך ראשו ולא דווקא במגעיו עם העולם החיצון. זאת ועוד, בעולם של ימינו, המאפשר התחברות מיידית הן לטקסטים כתובים הן לאנשים חיים, למיקום הפיזי יש חשיבות משנית בלבד, ולפעמים היא אף זניחה בהשוואה לגורמים אחרים המשפיעים על טיב הקשר של היוצר עם שפתו.

ספרך כמה, כמה מלחמה הוא כמוכנים רבים ספר מחאה פוליטי. עד כמה אתה חש מעורב במתרחש בארץ?

המתרחש בארץ קרוב עד מאוד ללבי ומעסיק אותי רבות. גם ברבים משירי ומתרגומי שאינם נתפסים כפוליטיים מבחינת רמת עכשוויותם, יש יותר משמץ של אמירה פוליטית.

מלבד היותך משורר, אתה מתרגם, כאמור, משפות רבות. מאין מקור הדחף הבלתי נלאה לדעת עוד ועוד שפות חדשות?

מסקרנות כנה ואמיתית כלפי אנשים אחרים: כלפי נפשם וכלפי גופם, כלפי אמונותיהם וכלפי תפיסותיהם ביחס לחייהם, לעולמם, לרגשותיהם ולסביבתם. הדחף הזה אינו בלתי-

רושדי אלמאדי

מערבית: נעים עריידי

עכו נערת כנען הנאמנה

התפחמו שולי המגדלור
ועל פני אורותיו הנטושים
נטו המדרכות לפל
והעופות השבים.
אל תדאגי עירי
אם גדרות יעלו
ואם ראשים יפלו
בפני הסגר הנצב.
אל דאגה
נשר המגדלור יפל
לטרף
את נחשולי האור בזרימתם.
שאי פנסך
כי תשו כחותינו מרב
צפיה
פעמינו פשלו
פשלו מרב הליכה
מבושה אל בושה
שאי פנסך
מוזדוניתנו הפכו חוף ירק
כי מטרים חדשים ותיים
יתחדשו כמו אבני החוף
סימן לשיבה ושטיח ותפלה.
עירי בתולתי
איני יותר רטט תשוקה
לנערת הדמיון
כבד משא האקלים
וכבד יותר מסע הגלות.
הנני!
אני שב להיות צעדים
וגשר ומטה
הכמהה למפגש.

את הדברים?

כוונתי לכך שהחיים והבנתם, ממש כמו הלשון והתפתחותה, הם תהליכים דינמיים. יש דברים שמתרחשים, ורק בדיעבד ניתן לתהות מה היו גורמיהם ולאן הם הובילו בסופו של דבר. כיוון שאני חי בעוצמה רבה את ההווה ומבטי מופנה אל העתיד, הרי התחקות מעין זו אחרי שורשי העבר יכולה לסקרן או לרתק אותי בתחום הבלשני או מנקודת מבט היסטורית, אבל חיי אינם הולכים לאחור, ולכן הבהרתם נותרת למי שירצו אולי להבין בעתיד כלשהו על מה ולמה התגלגלו חיי כפי שהתגלגלו.

"עיסוק מופרז בשפה הוא פרי התערערות נפשית", אתה כותב באחד משיריך. מהי כוונתך במשפט זה, וכן מה המחיר שגובה עיסוק זה?

כוונתי לכך שהשמירה על בריאות הנפש וההגנה על היציבות הנפשית אינן מובנות מאליהן כאשר עיקר עיסוקו של אדם מוקדש לתחום שממשתו איננה מבוססת תמיד על קיום עולם חיצוני המקביל לו. הלשון היא הרי לעולם מערכת שרירותית, וחוקיה אינם תקפים בהכרח ביחס למציאות החוץ-לשונית. במקרה הספציפי שלי, התמסרותי לעיסוקי הבלשני וחוסר נכונותי להיות רכיכה מלכת פנכה גרמו לכך שלא זכיתי למשרה נכספת באוניברסיטה העברית בירושלים. יחד עם זאת, המחיר הזה לא נראה לי יקר מדי, ואינני מצר על החופש הגדול שנפל בחלקי להקדיש את עצמי לאשר אהבה נפשי.

איזו ארץ הקסימה אותך יותר מכל? ארץ המילים. כפי ששום זיכרון אינו חקוק בי מילדותי באופן סופרלטיבי, כך גם אינני יכול לומר שארץ זו או אחרת הקסימה אותי יותר מכל. בכל ארץ פגשתי גם דברים מקסימים וגם דברים מבעיתים. יחסי למה ששבה את לבי ולמה שדחה אותי בכל מקום נובע בעיקר ממפגשי עם אנשים ועם מילים. אנשים כאלה ואחרים ומילים כאלה ואחרות יש ממילא בכל ארץ וארץ.

לאיזה מחוז חפץ חדש היית רוצה להגיע? התמזל מזלי, ואני נמצא לרוב בדיוק במקומות החפץ שרציתי ועודני רוצה להגיע אליהם. אותם מקומות אינם חייבים להיות תמיד חדשים - גם למקומות מוכרים וידועים יש חן וקסם משלהם. ■

(הראיון נערך באמצעות הדואר האלקטרוני עקב שהותו של רמי סערי בחו"ל)

רפרטואר החוויות שאני מסוגל להגיע אליהן, הלכה למעשה או בדמיוני, וכיוון שכך, אינני שונה באורח מהותי משאר היוצרים.

האם עצם היותך דובר שפות כה רבות תורמת להפחתה בתחושת הזרות?

אינני יודע, והדבר גם אינו מעסיק אותי בשום דרך. ייתכן שתחושת הזרות אינה מציקה לי כלל, ומשום כך גם אינני חושב על מה שיפחית אותה, ואם הדבר רצוי או לא.

האם אקט למידת שפה חדשה דומה בעיניך במובנים מסוימים לאקט של כיבוש?

בשום פנים ואופן לא הייתי מעלה על דעתי דימוי כזה דווקא, אם כי נהיר לי לחלוטין שהקשרו איננו רק פוליטי אלא גם ארוטי. אני חושב שיש בלמידת שפה חדשה מימוש של כיבוש והיכבשות גם יחד: לא רק הלומד מצליח לשלוט ברזי השפה החדשה - גם היא משתלטת עליו ועושה בו כבשלה.

המשורר מאיר ויזלטיר ברשימתו על ספרו פסואה (שהופיע כעת בתרגומך) מה עשיתי מן החיים כותב: "ההבדל בין שפה שאדם שולט בה היטב, ואפילו שולט בה להפליא, לבין השפה הטבעית שלו, מה שמכנים 'שפת אם', הוא בעיקר בדבר אחד: האחרונה מחוברת בריבוא חיבורים סבוכים ועלומים לנימי הרגש ולמערכת העצבים שלו. אמנם, מי שירבה להשתמש בשפה נרכשת ייצור גם עמה חיבורים שכאלה, אבל הם יהיו מוגבלים וחלקיים יחסית לחיבורים המסועפים עם 'שפת האם'."

האם אתה רואה בשפת האם את 'אמך הביולוגית' ואילו את השפות הזרות כ'אמהות חורגות'?

אך ורק באמי הביולוגית אני רואה את אמי הביולוגית. כבר הערתי, אם כי בעקיפין, ששפה זרה היא זרה לדידי אך ורק כל אימת שהיא אכן זרה. כאשר היא נהפכת לשפה אינטימית, כאשר חיים עם דובריה ונכנסים איתם למיטה, כאשר מריחים את ריחותיה ואוכלים את מאכליה, זרותה הולכת ומתפוגגת. את מקום הזרות תופסת אז קירבה, אף על פי שהנוחות שדובר ילידי חש בשפת האם שלו מושגת רק בעמל רב ולעיתים רחוקות גם בשפות אחרות.

בשיר 'שושלת' מתוך ספרך גברים בצומת, אתה כותב: "...ובשנת 1982 נעזבתי אני מפתח תקווה/ כדי להיות את פינלנד, את יוון ואת הונגריה/ משהו קדם לכל זה, אבל עכשיו/ מאוחר מדי להבהיר את הדברים..." מהי כוונתך במשפט "מאוחר מדי להבהיר